

LA BATALLA A ÚS E COSTUM DE FRANÇA EN EL TIRANT LO BLANCH*

En el capítol LXIX del *Tirant lo Blanch*¹ el cavaller Kirieleison de Montalbà tramet a l'heroi de Roca-salada una lletra de desafiament a tota ultrança segons *ús e costum de França*, acceptada per aquest en el capítol LXXI. La descripció de la batalla es troba en els capítols LXXIII i LXXIV. El combat, però, té lloc entre Tirant i Tomàs de Montalbà, que substitueix el seu germà Kirieleison, mort abans de començar aquell.²

El text legal vigent a França en matèria de duel judicial, durant el segle XV, era l'edicte de 1306, donat per Felip *el Bell* (l'ordenança de Lluís *l'Hutin*, de 1315, tingué un caràcter merament transitori).³ Una confrontació entre l'edicte i el procediment de batalla a ultrança segons ús

* [Fragment de la part b (*Les fonts literàries occidentals*) de les *Noves investigacions sobre el «Tirant lo Blanch»* de Siegfried Bosch. Cf. ER, II, 1-2. — R. A. i S.]

1. Citem segons l'edició de M. AGUILÓ (Barcelona 1873-1905).

2. El P. ANDREU IVARS ha insinuat, al nostre entendre sense prou fonament, la possibilitat d'ésser aquest episodi reminiscència del fet cavalleresc esdevingut entre Joanot Martorell i Gonçal d'Híxar, comanador major de la Comanda de Montalbà, de l'Orde de Santiago (cf. *Ausias March y Joanot Martorell*, EIU, I (1930), 68-82, 173-206, especialment pàg. 184).

3. DIEGO DE VALERA, en el seu *Tratado de las armas o Tratado de los rieptos e desaftos* publicat, juntament amb altres obres seves, dins les *Epístolas de Mosén Diego de Valera enbiadas en diversos tiempos e á diversas personas*, per la Sociedad de Bibliófilos Españoles (Madrid 1878), en tractar «el derecho de las armas necesarias según costumbre de Francia» es refereix exclusivament a l'ordenança de Felip *el Bell*. I hom no ha d'oblidar que Valera fa testimoni de major excepció, posat que el 1439 el veiem sollicitar de Joan II de Castella autorització per a absentar-se del regne, desitjós d'exercitar-se en la carrera de les armes per llunyans reialmes, autorització que no solament li és concedida, ans encara se'l proveeix de cartes de recomanació per al rei de França i el duc d'Àustria, Albert, rei dels Romans, d'Hongria i de Bohèmia (cf. pàg. VIII de la «Introducción» de BALENCHANA). No es menys significatiu el fet que l'ordre judiciari observat en el cèlebre duel entre Jarnac i La Chataigneraie, l'any 1547, durant el regnat d'Enric III de França, hi encaixi literalment. Vegeu l'acta corresponent del combat, extensíssima i molt minuciosa, publicada per ALFRED FRANKLIN, *Le duel de Jarnac et de La Chataigneraie d'après une relation contemporaine et officielle* (Paris 1904).

francès descrit en la nostra gran novella quatrecentista, palesa com, de fet, l'autor del *Tirant* no devia haver tingut present, en escriure aquell episodi, cap altra cosa que els seus records personals, si és que havia assistit a una batalla semblant al país francès.⁴ Els fets de la novella que acusen una literalitat terminològica o de contingut respecte al susdit edicte són comptadíssims i troben, encara, llur perfecte equivalent en el *Libellus de batallia facienda* català. Hi ha tres punts, però, que interessa de remarcar sinòpticament. Vegeu-los a continuació:

TIRANT ⁵	LIBELLUS DE BATALLIA ⁶	EDICTE DE FELIP EL BELL ⁷
a	a	a
«e partiren lo sol, segons acostumen de fer, perquè no donàs més en la cara al hu que al altre.»	«e partesquen lo sol enaxí que egualment venga a cas-cun dels batayllers al començament en guisa que no dó més a la cara a la .i. que altre.»	«et vous requiers que luy livriez et départiez sa portion du champ, du vent et de soleil, et de tout ce qui luy est nécessaire, profitable et convenable en tel cas.»
b	b	b
«dix un rey d'armes: Deixe-los aler por far son dever.»	«e enans que'ls lexen anar los feels.»	«viendra le Roy d'armes, ou Hérault au milieu des lices par trois fois crier faites vos devoirs, faites vos devoirs... Et quand tout sera en point, lors le Mareschal partant, en criant par trois fois, laissez-les aller, laissez-les aller.» ⁸

4. De fet, els coneixements d'En Martorell sobre aquesta qüestió s'estenien més a la pràctica que a la teoria. El nombre relativament abundant de lletres de batalla que ens n'han pervingut, hiperbòliques i carregades de pretensioses intencions retòriques, constitueixen una bona prova de la nostra afirmació (cf. els treballs del P. IVARS, *Estage de Joanot Martorell en Londres, ACCV*, II (1929), 54-62), i l'esmentat *Ausias March y Joanot Martorell*; és autor, igualment, d'un estudi, encara inèdit, sobre les *Lletres de batalla en llengua valenciana del cavaller Joanot Martorell*, contingudes totes elles en els manuscrits 7809 i 7811 de la Biblioteca Nacional de Madrid). [Aquestes lletres han estat publicades dins el pròleg de l'edició del *Tirant* de M. DE RIQUER (Barcelona 1947).]

5. Vol. I, pàg. 244.

6. Per a la bibliografia de manuscrits i edicions del *Libellus*, cf. SIEGFRIED BOSCH, *Les Partides i els textos catalans didàctics sobre cavalleria: Relacions de mutua dependència*, HARILL, III, 655 ss.

7. Cito segons el text donat per DAVID HOUARD, *Anciennes Loix des Français* (Rouen 1766), II, 149 n., seguint el *Recueil des Ordonnances* de DELAURIÈRE, I, 435. L'insereix també DUCANGE, *Glossarium*, s. v. *duellum*.

8. En el procés de duel entre Jarnac i La Chataigneraie, aquesta fórmula hi és consignada així: «Laissez aller les bons combattans» (ed. cit., 99).

c

«Fet açò los jutges pujaren en son cadafal, tocà una trompeta e feren crida per tots los quatre cantons de la liça, no fos negú gosàs parlar, tossir, senyalar, sots pena de mort.»

c

«Con los batayers deuran entrar e'l camp, a cada cantó del camp estia una crida qui fortment esovén crit que negun no gos fer mentre la bataylla's farà negun senyal de paraula, ne de fet, ne ab res, e qui ho farà, aquí mateix sia pres ... e sie punit.»

c

«Quant ils seront retournés de faire leurs derniers seremens, les Rois et Héraults d'armes par la maniere qui s'en fuit, crieront à haute voix : ... Ainçois le Roy nostre Sire vous commande et deffend que nul ne parle, ne signe, ne tousse, ne crache, ne crie, ne fasse aucun semblant, quel qu'il soit, sur peine de perdre corps et avoir.»

En el punt *b*, i encara més en el *c*, predomina la semblança amb el text francès, sense que, però, pugui parlar-se d'una literalitat terminològica¹⁰ com l'existent en l'*a* entre el *Tirant* i el *Libellus*. Si En Martorell hagués tingut al davant l'ordinació de Felip *el Bell*, indubtablement hauria fet constar que es partia no solament el sol, ans també el camp i el vent.¹¹ D'altra part, la indicada literalitat en les paraules, respecte al *Libellus*, persuadeix que aquest no li hauria estat desconegut, per bé que si l'aprofità, fou en una proporció tan mínima que de cap manera no pot parlar-se'n com d'una font literària, ni encara tècnica.

SIEGFRIED BOSCH †

9. En el repetit duel entre Jarnac i La Chataigneraie es diu més clarament, després de fetes idèntiques prohibicions, que és «sur peine de la vie», acordant-se doncs, amb el *Tirant* (ed. cit., 96).

10. La frase que dóna inici al combat a ultrança, en el *Tirant*, no és precisament d'influència *directa* (sí francesa) de l'edict de 1306. En el *Curial e Güelfa*, per exemple, ja hi veiem emprada la forma «laxes-los aler!» (ed. ARAMON, I (Barcelona 1930), 65^{10.11}).

11. El detall de partir el vent passa desapercebut també en el *Curial*. Diu així : «Stant en açò, lo trompeta del emperador féu un toch ; per què los feels prengueren los cavallers, e'ls meteren al loch on los havien partit lo sol» (ed. cit. I, 77^{11.14}). En les *Partides* d'Alfons *el Savi* es parteix únicament el camp i el sol (llei II, tít. IV, § VII) i el mateix esdevé en el *Fuero Real*, que n'és el precedent immediat (llei VIII, tít. XXI, llib. IV).